

Andekas laps vajab täiendavat tähelepanu

Täiskasvanud kannavad vastutusrikast rolli oma laste andekuse avastaja, toetaja ja arendajana.

Tekst: ENDLA LÕKOVA,
Valga gümnaasiumi psühholoog,
ANNELI KOMPUS,
Otepää gümnaasiumi psühholoog

Andekas laps on juba mõnda aega olnud lastega tegelevate täiskasvanute tähelepanu keskmes. Andekust on uuritud, sellest on kirjutatud tarkades raamatutes ja artiklites. Kui otsida Internetist, raamatukogust või -poest, leiab päris palju eestikeelseid materjale, mis käsitlevad andekuse ja andeka lapsega seonduvaid teadmisi. Kõigil, kellel andekuse teema vastu huvi tekib, on võimalik omal käel teadmisi täiendada. Huvituda ja lugeda tasub, sest tegelikult puudutab see igat inimest, kelle lähedal on lapsed. Sõltuvalt sellest, kas puudutus on professionaalsel või isiklikul tasandil, erineb vaatenurk laste andekuse käsitlemisel. Igal juhul kannavad täiskasvanud vastutusrikast rolli oma laste andekuse avastaja, toetaja ning arendajana.

Käesolevas artiklis mõtiskleme selle üle, kuidas andekus elab oma igapäevast elu koolilaste hulgas. Koolimajad on kodudes peituva andekuse kokkusaamise kohad. Siin on nähtavat ja kaugelegi paistvat andekust õpilaste näol, kes on saavutanud ja oskavad või suudavad mõnes valdkonnas enam kui kaasõpilased.

Koolides on ka palju avastamata andekust, mis ühel või teisel põhjusel ei ilmne. Me võime võtta endale teadmiseks, et see on olemas – justkui väärtuslik tagavara. Ja kindlasti vohab koolirahva ümber tuvastamata andekust, valmis asjaosalistele iga hetk äratundmisrõõmu pakkuma.

Kõrge IQ ja puhtad hambad?

Otepää gümnaasiumis käivitus 2005. aastal Comenius 1 projekt „Andekas õpilane luubi all”. Õpilaste, õpetajate ja lastevanemate käest küsiti, kes on andekas õpilane.

Algklasside õpilased arvasid, et andekas õpilane on viisakas, ei löö teisi ja on hea sõber. Ta on hea õpilane, kes õpib terve elu. Lisaks sellele on ta hea ujuja ja peseb korralikult hambaid.

Põhikooliastmes seostus õpilase andekus laia silmaringi ja suure lugemusega. Andekalt õpilaselt oodati korralikku käitumist ja head suhtlemisoskust. Arvati, et ta on ilus, abivalmis ja taibukas, kel on hea fantaasia ja kes oskab kõike ning on ka füüsiliselt heas vormis – ühesõnaga nohik.

Gümnaasistide arusaamas oli andekas õpi-

lane üle keskmise IQ-ga, kes on õpihimuline ja tal on teadmised igast eluvaldkonnast. Ta on enesekindel ja aktiivne, suure sõnavara ja suudab vabalt suhelda.

Õpetajate meelest on andekas õpilane kõrge IQ-ga, motivatsiooniga õppija. Ta on uudishimulik, avatud uuele infole, kiire taibuga ja haarab kõike lennult ning oskab seoseid luua. Seeläbi on tal lai silmaring, ta suudab vahet teha heal ja halval ja on teistega igati arvestav.

Lapsevanemate jaoks oli andekas laps huvitatud õppimisest, hoolas, edasipüüdlik ja arenishimuline. Ta on kiire taibuga, tähelepanelik ning tegeleb paljude asjadega. Lisaks on ta loominguiline. Lausa loomulikult on andekas laps vanemate silmis ka sõnakuulelik ja sõbralik.

Need on vaid mõned näited omadustest, mida lapsed ja täiskasvanud omistavad andekale õpilasele. Lastepuhul näeme, et õpilaste vanus ja andekusele omistatav sisukus kasvavad käsikäes. Õpetajate loodud andekat õpilast on hea õpetada, sest kõik eeldused õppimiseks on olemas. Lapsevanemate jaoks on andekas laps tegus ja sõnakuulelik.

Sobimatud huvid?

Andekad õpilased ei reageeri alati oodatud viisil ja nende käitumine võib tunduda teistele kaasõpilastele, õpetajatele ja isegi perekonnale veidrana. Küsitluse tulemustes toodi esile andeka lapse sobimatut huvi asjade vastu, mille jaoks ta on veel „liiga väike”. Alati ei suuda andekas õpilane sulanduda teiste eakaaslaste hulka ning võib jääda kõrvalseisjaks. Tal võib olla kõikiteadja kuulsus, mis ei pruugi teda kaaslaste hulgas populaarseks muuta. Et saada teiste õpilaste tunnustust ja poolehoidu pole välistatud, et tuleb narri mängida või tsirkust teha. Andekas õpilane võib päris sageli kogeda teiste mittemõistmist. Sageli osutub andekas õpilane täiusetaotlejaks ja on nii enda kui teiste suhtes väga kriitiline ja nõudlik. Tema nõudlikkust enda suhtes ei pruugi eakaaslased aga märgata. Kõrge tundlikkus kõiges, mis puudutab inimeste omavahelisi suhteid, paneb andeka lapse emotsionaalselt pingelistesse olukordadesse. Andekas õpilane on küll intelligentsuselt või mõne erivõime poolest teistest ees, kuid emotsionaalset reageerib ta ikkagi vastavalt oma vanusele.

Kerge või habras laps?

Kõik, kes on kokku puutunud andekate lastega teavad, ühelt poolt on nad kerged lapsed. Veidi lähemal läbikäimisel selgub, et nad on hoopis haprad lapsed, kellele on kerge liiga teha. Et sellest aru saada, tuleb olla igati andekas täiskasvanu.

Andekas õpilane on küll intelligentsuselt või mõne erivõime poolest teistest ees, kuid emotsionaalset reageerib ta vastavalt oma vanusele.

Kindlasti on andeka lapse kingades päris keeruline olla. Ümbritsevate inimeste poolt on ootuste lattu kõrgele tõstetud ja olemasolevaid tulemusi, aktiivsust, huvitatust, järjepidevust ja teisi eelpoolnimetatud andeka õpilase omadusi peetakse tihti endastmõistetavaks. Ja paljudel juhtudel tahab ja suudab andekas õpilane ootustele endastmõistetavalt vastata.

Ometi ei pruugi ka kõige lähedasemad inimesed teada, kui palju on tegelikult energiat

kulunud või millise vaevaga saavutus tulnud. Kõik tundub õige olevat, sest iga protsent andekust nõuab 99 protsenti tööd. Andekus vajab märkamist-avastamist ja siis lõputut tähelepanu töökuse näol. Töökuseta andekus on nagu lihvimata teemant või nagu töötlemata loodusvara.

Endastmõistetavad ootused ja suhtumised andekusse on mõistlik asendada tähelepanu, imetluse ja toetusega. Siis ei ole karta, et andekas õpilane on ühel päeval nagu tühjakspigistatud sidrun.

Ande väljaarendamiseks on magusaim aeg lapsepõlves. Seega jääb oma lapse ande märkamise ja suunamise lapsevanema võimaluseks ja lastega töötavate spetsialistide ülesandeks. Iga asi omal ajal või natuke hiljem, ütleb üks rahvatarkus. Ja teine utsitab kiirustama, et mida varem seda parem. Tark lapsevanem ei torma, usaldab oma vaistu ja kaalub võimalusi ning uurib oma lapsele sobivaid eesmärke. Võib juhtuda, et andekat last kasvatades satutakse libedale teele, kus ei saada enam aru, kas ollakse andeka lapse vanem või vanem, kellel on andekas laps. Andeka lapse vanem kannab endas lisaks rõõmudele ka mõistmist, kohustusi ja vastutust. Vanem, kellel on andekas laps, võib valvsuse kaotada ja unustabki end loorberitele puhkama.

Andekuse mitu nägu

Kas olla andeka lapse õpetaja või õpetada andekat last? Vahetegemise oskus selles küsimuses tagab sobivate eesmärkide ja vahendite valiku nii, et töörõõm ja edu on mõlemapoolne. Õnneks on loodus nii seadnud, et andekus on väga mitmenäoline. Nii osutub võimalikuks, et erinevad anded toetavad või kompenseerivad üksteist. Võimalikult paljud õpilased saavad kätte oma eduelamused ja omavad eneseteostuse nišše. Nendel priiskavatel juhtudel, kus ühte õpilasse on koondunud andeid mitmel alal, tuleb täiskasvanutel olla valvas, et see tuhandeks killuks ei pudeneks. Kui kõik õpetajad sirutavad äraootavalt käe, võivad andekale õpilasele jagajana näpud jääda.

Üldhariduskooli kontekstis kipub andekus seostuma eelkõige ainealase andekusega, õppe-
edukusega, tulemustega olümpiaadidel. Alles järgmisena kandub mõte kaunite kunstide ja spordi juurde. See on juba huvitegevuse valdkond, mitte enam õppetöö. Loomulikult kaunistavad kooli ja arendavad õpilast ka nendes valdkondades saavutatud tulemused.

Anne ja isiksuseomadused

Arendades lapses mingit konkreetset võimet või annet toimub samaaegselt mitmete olulis-

na. Otepää gümnaasiumis keskenduti projektis „Andekas laps luubi all” just praktilisele, sotsiaalsele andekusele, mis ei pruugi seostuda intelligentsusega, vaid elus toimetulekuga. Küsitlusele vastanute kõikides gruppides toodi välja andekuse ilminguna oskust suhtuda teistesse inimestesse arvestavalt ja võtta vastutust inimsuhete eest.

2006/07 õppeaastal toimusid 6A klassis üks

Nendel juhtudel, kus ühte õpilasse on koondunud andeid mitmel alal, tuleb täiskasvanutel olla valvas, et see tuhandeks killuks ei pudeneks.

kord nädalas sotsiaalsete oskuste tunnid. Tundide eesmärgiks oli suurendada positiivset suhtumist eakaaslastesse; arendada koostööoskust eakaaslaste ja täiskasvanutega; enese tundmaõppimine; õppida enesejuhtimist ja enesekeh-testamist; mõtestada piirangute ja normide aktsepteerimist; õppida oma võimete potentsiaali kasutamist.

Tagasisidena küsiti õpilastelt, mida nad selles aines on õppinud. Õpilased ütlesid, et õppisid teisi kuulama ja mõistma ning kaaslastega sõbralikult läbi saama. Mõned õpilased õppisid tähelepanelikkust ja oskust olla viisakas. Õpiti tundma teisi inimesi, teiste inimestega arvestama ja koostööd tegema. Saadi selgeks, et pole ilus teisi segada. Oli oma tunnete märkamist, endas hea ja halva äratundmist ja teadmisi kuidas üldse inimestega suhelda.

Sotsiaalne andekus

Lugejal võib tekkida õigustatud küsimus, et mida koolis eelmised viis aastat tehti. Õpiti lugema, arvutama, kirjutama ja õpetajad tegid tänuväärset tööd, et kõik sotsiaalse suhtluse tegurid toimiksid.

Andekuse arendamisel on oluline eakohasus. Põhikooli jõudnud laps peab juhtima oma mõtet ja tegu iseseisvalt, pole igal hetkel kõr-

val klassijuhatajat abistamas ja juhendamas. Nüüd on käes aeg tegeleda sotsiaalse andekuse arendamisega, kaasates õpilaste teadlikkust, pakkudes neile kogemise ja mängulusti kaudu praktilisi suhtlemisoskusi.

Sotsiaalse andekuse teadliku arendamise läbi on võimalik sillutada teed kõikidele andekuse liikidele. 10% Eestimaa koolidest on valinud tugiõpilastegevuses osalemise tee. See on eneseteostuse võimalus sotsiaalselt andekatele noortele ja suurepärase enesearendamise võimalus kogu kooliperele.

Kõik eelpoolöeldud mõtted on ennast õigustanud, kui nad on suutnud lugeja peas äratundmise, küsimuse või uue mõtte tekitada. Kes otsib, see leiab oma kalliskivid ja saab nende sära imetleda.

te isiksuseomaduste kujunemine. Mitmekülgsed kogemused ja elamused ladestuvad keeruliseks isiksuseks. Läbielatud edu ja ebaedu pinget teeb tuleviku jaoks tugevaks, et ennast teostada võimeka ja enesekindla inimesena. Sissejuurdunud tööks ja karastatud tahtejõud lasevad iseseisval elul täiskasvanuna kergesti rõõpasse minna.

Vaese lapse osas on suhetega seonduvate teadmiste ja oskuste käsitlemine andekuse-